

מותו של אופטימיסט

נפאת אורי זקיף

הוא, חבר המפקדה הראשית של הר הגנה — לבש, בימי מלחמת העולם השנייה, את מדי הנוטר ויצא לפעול ב"הגנה" בטרם יוטל עליו לשמש דובר שלה וממונה על ענייני ההסברה שלה.

לתוך מסגרת רחבה זו של פעולה לאומית לא באקראי הזדמן גדליהו. היתה לו אסכולה טובה, שכן כבר בראשית דרכו, והוא עודדו עלם, כמעט נער, שימש נשיא ההסתדרות

גדליהו זקיף

העולמית של הסטודנטים היהודים. הוא עוד יעמוד בראש המחלקה ה"סוציאלית" של עיריית תל-אביב, ישמש בועדה לענייני הפליטים של 1936, בועד החירות הלאומי, עוזר להנרייטה סאלד, ואין תימה שהגיע בעשור האחרון של חייו לשמש מנהל קרן היסוד בארצות אמריקה הלטינית, מנהל המגבית המאוחדת ב"קנאדה", ובסופו של דבר מוכיר כ"לי של הסוכנות היהודית בירושלים.

היתה לו אסכולה טובה גם... ל"דה. גדליהו זקיף מתחיל, בעצם, מ"ש מ ו א ל זקיף. הזיכוביזקים היו ש"דבר, ו"אלוף מגדיל" היה פורעלייצא מהשקפת עולמו של אחד מראשי וטובי הציונות בסולין. כש"עלה שמואל זיכוביזקי לארץ, ב"1925 ויסד והקים את מגדיל והת"נחל בה, קיוה, ואולי האמין, כי י"רש העצר שלו, בנו יחידו, ילך אח"רי המחרשה וישקה את הפרדס. א"לם הפרדס של גדליהו היה רחב מני"ם, ומעבר לים. הוא לא עבר בפרדס אב"ו במגדיל, אך הודות לשלהבת לשון עבדו רבבות ידים ברבבות פרדסים על רבבות דונמים בישראל. כך עיצב והגשים בן אלוף מגדיל, בדרכו המקורית שלו. את תורת א"ב"ו.

אני מודה, כי קשתה עלי המשימה להספיד את גדליהו זקיף. כי אנו היינו ידידים, ידידים קרובים, ואני אהבתיו מאד. לאהוב את גדליהו לא היה קשה... אך דומני שהאהבה ש"רחשתי לו היתה מעבר ומחוץ ל"גיל. היה בה משהו שלא ניתן להס"בר, מוינה של רגישות לנוכח הופע"תו החייכנית והמרגיעה ושל הוקרה טבולה בחמיהה שבהערכה לנוכח כו"תו ומרצו. ואז היה מאופק ברגשד"תו, ודומה שהיה נזהר מרגישותי יתר. הוא העדיף לחמוק מעל לאבנים חלקלקות של אי הבנה — חזון רגיל בין ידידים — ולא לדרת לעומקם של רגשות. והוא העדיף לחיך ול"יישר את ההדורים בקסמו. תחת ש"נתח אותם ויעקרום. והוא היה שקט, רגוע ומרגיע. כשישבתו, עכשיו, ל"הפרד ממנו בכלל, הרגשתי והנה כל דמויותי, כל הבעותיו וכל הר"פעותי, לאורך כל פגישותינו, אי"רועינו המשותפים, באות ונקהלות, מכל הצדדים, והחסמות ללשוני את ה"דרך להתבטאותה. אבל לאט לאט הגיע אלי גדליה המרגיע, השקט, זה שבי

גדליהו זקיף היה אופטימיסט. כנראה הביא עמו, מלידה, בצאתו לאור העולם, את אמונת החיים הזו, את הדורות החיים, את השקפת העולם המבוססת על התקוה ולא על היאוש, על העליצות ולא על העצ"בות, על החיוך ולא על ההעווית. אי"לא שאופטימיות זו, שזרמה בדמו מ"לידה, לא קפאה ולא נשתתרה בתור"כ במצבה ההיולי, הפרימיטיבי וה"תורשתי. להיפך: היא נתרחבה, היא גדלה ונתפתחה, כשגדליהו זקיף הר"לך ומעמס עליה, שנה אחרי שנה, פירושים חדשים, נימוקים חדשים, הנחיות חדשות, הוכחות שכלתניות ליסודות האמוטיביים של האופטימ"יות הזו שנשא בקרבו. כך נתגבש בו הלך-הרוח האופטימי השלם וה"מוגמר, צא"בראלי ואמוציונלי כא"חד, שלא עזבו עד יומם האחרון, מ"מש עד גבול ההכרה שעל פרשת הד"רכים בין החיים למתים, בין תחושת הקיים לבין הגאולה המטאפיזית.

בהוצאה האירופית של "ניוירוק טיימס" נדפסו על זקיף כ-200 מלות הספד והערכה. המנוח מכונה שם ב"פי המספיד "מנהיג ציוני". אני ס"בור שיש כאן מידה רבה של שט"חיות מצדו של המעריך. כי המנוח "מנהיג ציוני" הוא סתמי וכולל מדי, זקיף קורץ מאריג מיוחד שאין להכ"לילו באחרים. הוא היה ראוי לתא"רים רבים, אך ודאי לא לתואר מ"קובל וכללי מדי זה. אין ספק שיס"ר דות של מנהיג היו והיו בו. אך אותה אסטימיות מיוחדת של בן טו"רים, אותה כתונת פסים של דבקות בערכי התרבות, מנעו את האופטי"מיסט הזה מהיסחף לתוך קריארה של מנהיג ציוני. הוא היה ציוני בנפשו, מנהיג בדמו. אבל "מנהיג ציוני" לא היה.

פרשת חייו היא מגילה ארוכה של מעשים ואירועים. זהו סיפורו של אדם צעיר שהיה אינדיבידואליסט מובהק ואף על פי כן, מראשית ועד אחרית, היה מעורה, קשור, ממש דבק בחיים הקולקטיביים והצבוריים. הקריארה שלו היתה אחת המלאות, הענפות ביותר; קו אחד עובר דרך כל אשר עשה, אך יחד עם זה אינו מכיר אנשים רבים מסוגו, שמיתרים כה רבים וכה שונים היו תלויים ב"כנורם. הוא היה עתונאי בעל סגנון מדויק, רציני וללא אבק של מליצה. הוא היה פרשן מדיני בעל חוש אב"הנה וסגולת הסבר נדירה. הוא היה עסקן אחראי שתכנן ללא פלסול ו"עשה ללא שחצנות. הוא היה נואם בעל כושר שכנוע ישר, קולע, והוא היה שליח הלאום — מושג חדש ב"דברי ימי הציונות, מושג שירש את המושג הנושן "שליח ציבור" — א"חד מטובי ה"משולחים" המודרניים של ישראל. הוא היה תלמידו של לייב יפה המנוח והדגול, שידע לספר לגולה על תרגולות ישראליות בל"רים ישראלים שבמשקים ישראלים. והנה החלו ה"ש ו"ם צ"ם לדגור ולהטיל ביצי זהב... בכל פעם שה"קופות היו מתרוקנות היה גדליהו זקיף ארזו את מזודתו ויוצא לדרך. מקנדה עד סין, מצרפת עד בראזיל, ממכסיקו עד הודו — היו טריטוריות שלו. הוא גייס כספים עצומים למי"מון ההעפלה וה"רכש" בראשית ה"מדינה. בצאתו לאירופה כנציג רש"פי של "ההגנה", הוא צבר למדינה הון לפיתוחה ולהתבססותה בשנים שאחרי כן. הקרן הקיימת בעולם הי"ו והמגבית המאוחדת ידעו אותו. הוא היה הרוח החיה, המפעיל והמדריך של כל אוספי הכספים בעולם ה"הודי, וכשהיה צורך, היה יורד ב"עצמו אל הזירה ופותח במאבק הג"אומים והשכנוע, כשם שב עצמו —

1940, ב"גנית", כשפולש היטלר ל"צרפת "שלנו", שלי ושלנו, וכבש את פאריס "שלנו", שלי ושלנו, אסר לי: "הרגע! אל תצא מכליך... יהיה טוב!" והגיע אלי גדליה המרגיע שנית, זה שב"1942, כשרומל כמעט היה בק"היר וכולנו חכינו לו בחרדת מות כאן. בארץ ישראל, היה רגוע ושקט ובענייני הטובות והשלוות אמר לי: "אל תתרגש... יהיה טוב!" זה שבי"1958, והוא כבר חולה כלפי פנים, חייד במלוא החייד כלפי חוץ ואמר: "הכל בסדר, הכל בסדר... ויהיה טוב!"

אני הכרתיו בישראל, אבל חזרתי ופגשתי בו באמצע העשור השלישי, בפאריס, והוא אז חגרו של יוהר הררי ושיניהם שומעים שם תורה. פ"מה שנים אחרי כן, בסביבות 1930—1931, אני נועד עמו שוב בפאריס. הוא עוזר עכשיו למשה קליינמן ז"ל בעריכת "העולם", בטאונה הרשמי של ההסתדרות הציונית, שקליינמן עורך אותו בלונדון וגדליהו עוזר לו בעריכתו בפאריס, בה נדפס הבס"און.

ואולם בעיקר למדתי להכירו בש"נות מלחמת העולם השנייה, כשהצו"לם הגדול היה סגור ויעודו של גד"ליה כשלית צבורי ולאומי נמנע. גדליה התחפר אז בעתונאות, ניתח וסירש את המאורעות והמדיניים ב"עתונות היומית ותרנם את מיטב ה"ספרים האקטואליים מאנגלית ומצר"פתית. היינו מרבים להיפגש אז. באיירה הדחוסה של התקופה, כשה"עולם שריו בחופת הקרבות והיהדות"שסועה בכבשני אש ובמחנות ריכוז, היינו מרבים להעלות את פרקי ה"עבר, לשחזר את התחנות השונות בהן עברנו, ומנסים לתווש, בכוחה של דידוקציה משוערת יותר משמ"בוססת, את העתיד שיבוא. את השי"נוי שיחול, שמוכרת לנוא וצרף שיחול.

"גנית" היה אז הקפה של האינ"י סליגניציה. מעברו השני של "מוגרי" ב"י ציב "נוגה", מפקדת קלי הרגי לים והיוצאים במחול, אך "גנית" שימש מפקדה לכל הוגי הדעות ואנ"שי האינטלקט, גדליה היה בימים ההם, כמורה מדיני, רג"ו, שריכוז סביבו את הסידור. הללו היו מגיעים לבית הקפה בכל יום בשעות אחרי הצהריים, מפורסמים בשידוריה החדשות מן העולם כולו, לאחר שהיו מרות"קים, כמעט מחנות הלילה ועד לה"צות היום, לכל תחנות העולם, ללא הבדל, מוסקבה, ברלין, רומא, לונ"דון וכמובן ניוירוק. וגדליה היה מנתח את המצב, מסביר, מפרש ופ"סיק מסקנות. היו לו שעות שונות, גישות שונות ומסקנות שונות. וא"לם מעולם לא ידע שעת דכדוך. הוא לא ידע פירושו של יאוש והמרושג תבוסות היה לא רק שגא עליה, אלא זר לו ובלתי נקלט במערכת מחשבותיו. חושיו ועד ליסוד מא"מתו ודמה.

והיו שעות אחרות, בהן היינו יוש"בים זמן רב על גווזטרת ביתו ופשי"קפים אל פגי הים, שכאילו—ניגש מקורב, בצעדים בוגדניים ותרשישים עד לרחוב הירקון. אותה שעה לא היה הפרשן האופטימיסט מדבר על בעיות עולם. אותה שעה היה שותק והיה מחפש ברזי תחנה שתשיש"זמר, נגינה, והוא היה מקשיב ל"תוך אדם מוחלט.

הפרדוס הגדול שבקרבו היה א"פרדוס בין הנואם והדברן מזה, ל"בין השתקן והמכונס מתוך עצמן מזה. כי הוא היה שתקן. ואני תמה"תי תדיר על עצמי, כיצד הייתי יכול לשבת במחיצתו שעות ושגינו לא היינו מוציאים הגה מפינו. היה פ"קסם מרגיע, עלי, על כל פנים, ה"תה לקסם שתקני זה השפעה מרג"ע על עד למעמקי הנפש.

ואחר כך הגיעה תמלחמה לקיצת, שערי הארץ נפתחו, ופל זוהמת א"מש השנים, הזוהמה שנצטברה פת"חת לעיי המפולת ודגלי הנצחון, עלי"תה למעלה וריח הרקב שלה בא ב"אפינו. עתה, אחרי כבשני האש ר"מחנות הריכוז, הציע לנו העולם א"נאור — הפעם של המנצחים — את המחסומים שהוקמו בכל נמל של ארץ ישראל ובכל נמל שהוביל אל ארץ ישראל. אחרי מחנות אושוויץ צי"ם הציעו לנו את מחנות קסריסין... המלחמה נסתיימה ואולם המלחמה של היהודים עוד נמשכה. וגדליה ז"קרא לעבוד למען הרכש והעליה א"בלתי ליגאלית.

הוא יצא. ותקופה ממושכת לא ראיתי פניו. פעם בפעם, כפי שנתג לעשות, היה קופץ לארץ ללא הוד"עה מוקדמת, וכשהייתי מרים את שפופרת הטלפון, הייתי שומע פת"ר כה את קולו. היינו מקיימים פגישה חטופה, מחליפים כמה מלים ונפר"דים כאילו נתרעה מחר, אף כי ש"נינו ידענו פי שוב תחול הפסקה א"רובה.

אחר כך, כשהלכתי לפאריס וישב"תי שם, היה הטלפון מוסיף להפת"י עני פעם בפעם, בהביאו לי את קולו של גדליה. בדרכו לאמריקה הדרר"מית, בדרכו מישראל, בלכתו לקנ"דה, בשובו ממכסיקו, תמיד היה מ"רים את השפופרת לומר שלום, לש"אול ולהציע פגישה. והמענין שבד"בר, כי תדיר מאד, בשבתנו במסעדה פריסית או בבית קפה של הכרך ת"מוצף אורות, היה נדמה לנו כי בד"עבד אין לנו מה לומר זה לזה. אבל זו היתה טעות אופטית ופונאטית, כי לי, על כל פנים, לשבת במחיצ"תו של חברי, באזור השפעתו המר"גיע, היה טוב בכל זמן.

כן, גדליהו זקיף היה אופטימיסט, הלך-רוח אופטימי זה, אמוציונלי ר"צרבראלי, לא הסכים להיכנע להת"גרותו של החולי ודחה, בשאט-נפש, את האתגר המאיים. הוא היה מוכן למות. אבל הוא לא היה מוכן להכיר במחלתו. והוא נאבק עם המחלה ב"לי שייראה בו אף אות אחד, אף ס"י מן מסימניה של המחלה. במשך כשנתיים ידענו, פי הפות כבר רשם אותו על לוח תארימיו, הרופאים טיפלו בו, אשתו לא סר"מעליה. הוא קם ושכב, קם ושכב. הוא נותח וחזר ונותח. ולא נכנע, הוא המשיך בעבודתו כמעט עד יר"מו האחרון. הוא כבש את כאביו, התגבר עליהם, וההומור שלו, עכש"ין לא היה מאקברי לאור הנסיבות, אלא המשיך, כמו בעבר, להיות ר"רגוע ומרגיע. ועשרה ימים לפני מ"תו ישב לשולחן הדיונים של משלש"הסקר של המגבית היהודית.

בפעם האחרונה ראיתי בשעת א"הפסקה של קונצרט הפילהרמונית, הוא חזר אז מן החוץ, מסירות האחד"רון. בקסרקט העצים של היכל התר"בות נראה אז בן ה"50 הזה כבן 30. כה צעיר ונחמד! אמנם היה חולת"אנוש, אך לא מנוצח. והטלא של אישיותו התבטא עכשיו באותה רע"גנות, באותו חיוך יפה עיניים, או"חם פנים שלא הועצבו ואותו גוף שלא"רוה ולא כורסם. דומה היה שהמח"לה ויתרה על השחתת הדמות. והוא מת כשם שחי — אופטי"מיסט.